

УДК 343.43:618.177:340.5

DOI 10.37749/2308-9639-2026-5(281)-3

В. О. ТУЛЯКОВ,

д.ю.н., професор, Член-кореспондент НАПрН України,
Національна академія правових наук України,
професор кафедри кримінального права Національний
університет «Одеська юридична академія»
ORCID: orcid.org/0000-0002-2716-7244

ЕМБРІОН ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ: ВІД ОНТОЛОГІЧНОЇ ДО ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ

Стаття присвячена комплексному аналізу кримінально-правового та приватноправового статусу ембріона людини в умовах розвитку біомедичних технологій. Особливу увагу приділено впливу допоміжних репродуктивних технологій на трансформацію традиційних правових підходів до визначення правового режиму ембріона.

Дослідження базується на матеріалах резонансної справи Кузьменків (Україна), а також на сучасних доктринальних підходах у сфері кримінального права, цивільного права та біоетики. Проаналізовано позиції щодо договірної природи відносин у сфері ДРТ, статусу генетичного матеріалу та особливостей правового регулювання постмортальної репродукції.

Обґрунтовано, що класична онтологічна парадигма, яка розглядає ембріон як самостійний об'єкт охорони, поступово поступається функціональній моделі. Остання орієнтована на забезпечення репродуктивної автономії особи, захист людської гідності та баланс приватних і публічних інтересів. На основі аналізу практики ЄСПЛ, європейського законодавства та міжнародних стандартів запропоновано розглядати ембріон як репродуктивний біоматеріал із потенціалом людського життя. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінального та суміжного законодавства України.

Ключові слова: ембріон, кримінально-правова охорона, репродуктивна автономія, людська гідність, допоміжні репродуктивні технології, біоматеріал, постмортальна репродукція, функціональна парадигма.

1. Вступ: справа Кузьменків як «стрес-тест» правової системи.

Справу Кузьменків доцільно розглядати як зразковий «стрес-тест» для всієї системи кримінально-правового мислення щодо людського ембріона. Вона починається як приватний конфлікт у клініці допоміжних репродуктивних технологій (далі ДРТ), але дуже швидко виводить право на рівень базових категорій життя, гідності й автономії.

Подружжя Кузьменків створило шість кріоконсервованих ембріонів у дніпровській клініці «Medical Plaza» як інструмент

реалізації спільної репродуктивної волі. На березень 2022 р. був запланований фінальний етап перенесення ембріона. Однак повномасштабне вторгнення Росії в Україну унеможливило своєчасне проведення процедури, а у квітні 2022 р. Олександр Кузьменко раптово помер від хвороби. Смерть чоловіка і відкладення імплантації зробили ці ембріони точкою схрещення часу (відкладене батьківство), волі (припущена й невиражена post mortem згода) та права (відсутність спеціального режиму обігу репродуктивного біоматеріалу).

ПРАВА ЛЮДИНИ

Батьки померлого Тетяна та Володимир Кузьменки подали позов із метою отримати контроль над ембріонами для народження дитини за допомогою сурогатної матері. Рішенням Центрального районного суду м. Дніпра від 8 вересня 2025 р. (суддя Сергій Єдаменко) суд, посилаючись на закон про права на біологічне батьківство військовослужбовців (лютий 2024 р.) за аналогією, застосував до ембріонів положення про майнові права та передав три з шести ембріонів батькам померлого, фактично конструюючи для них квазіспадковий статус. Апеляційне провадження завершилося відкликанням позову батьками, після чого Дніпровський апеляційний суд закрит справу: всі шість ембріонів, з яких було знято арешт, повернулись під повний контроль вдови Анастасії Кузьменко [11; 23].

Ця справа в концентрованій формі відображає системну прогалину: кримінальне і цивільне право не можуть ні впевнено захистити репродуктивну автономію, ні послідовно відмежувати ембріон від «речі» без чітко сформульованого проміжного об'єкта охорони. Як зазначає К. В. Москаленко, оскільки питання правового статусу ембріонів та посмертного розпорядження ними не врегульовані чинним законодавством, суд технічно не порушив норми права, однак рішення порушувало і етичні рекомендації ESHRE, і фундаментальний принцип згоди [17; 18]. Саме ця прогалина є предметом цього дослідження.

2. Доктринальні підходи: онтологічна модель Мустафаєвої та концепція Триньової.

Грунтовною спробою закрити зазначену лаку є концепція А. Мустафаєвої, яка пропонує онтологічний підхід: ембріон визначається як рання стадія розвитку людини з моменту запліднення до восьми тижнів внутрішньоутробного розвитку, причому 14-денна межа (формування первинної смуги, стабілізація індивідуальності, імплантація) використовується як науково обґрунтований критерій переходу від «потенційного» до «індивідуального» людського життя [19]. З цього моменту, за логікою дослідниці, ембріон має входити до родового об'єкта «життя і здоров'я людини» та підлягати кримінально-правовій охороні.

На основі цієї передумови А. Мустафаєва пропонує комплекс змін до Кримінального кодексу України: запровадження спеціального складу «умисного протиправного позбавлення життя ембріона людини віком понад п'ятнадцять днів від моменту запліднення», норм про незаконне репродуктивне клонування та незаконне поводження з ембріоном із акцентом на спеціальному суб'єкті медичних працівниках і дослідниках як носіях підвищеної професійної відповідальності [19].

У ширшому доктринальному контексті важлива позиція Я.Триньової, яка у своїй докторській дисертації «Теоретичні засади та практика реалізації принципів біоетики в кримінальному праві України» (2021) обґрунтувала необхідність «біоетизації» кримінально-правової доктрини на засадах глобальної біоетики та принципів ЮНЕСКО. Серед виявлених нею прогалин відсутність у розділі II Особливої частини КК України визначення початку забезпечення кримінально-правової охорони життя людини, а також відсутність механізмів реагування на клонування, створення химер та неупорядковане використання результатів біомедичних розробок. Дослідниця наполягає на синтезі природно-правового та позитивістського типів праворозуміння, де екоцентризм приходить на зміну антропоцентризму тобто охоронна норма має захищати не лише людину, а й ширший контекст існування людини як частини екосистеми [22].

У сфері трансплантології та розпорядження біологічним матеріалом після смерті Я. Триньова аналізує три моделі презумпцій «згоди», «незгоди» та «умовної згоди» крізь призму біоетичних принципів. Вона доходить висновку, що для держави, яка прагне бути демократичною і розвиненою, оптимальною є презумпція «незгоди», оскільки лише вона апелює до внутрішнього «я» громадянина, культивує альтруїзм і соціальну відповідальність [21]. Презумпція ж «згоди», хоча і дає швидкий результат у вигляді наповнення банків органічним матеріалом, є «зовнішнім регулятором», що не сприяє моральному розвитку суспільства й тому суперечить принципу

безпеки життєдіяльності. Наявна в законі 2018 р. модель «умовної згоди/незгоди» розглядається як перехідна і компромісна, однак неповноцінна без широкої державної просвітницької програми.

Спільним знаменником підходів А. Мустафаєвої та Я. Триньової є принципове заперечення редукції біологічного матеріалу людини до об'єкта майнових правовідносин, що традиційно домінували у приватноправовому дискурсі. А. Мустафаєва здійснює цю трансформацію через кримінально-правову інкорпорацію ембріона до системи об'єктів охорони життя, фактично розширюючи межі відповідного родового об'єкта. Натомість Я. Триньова пропонує більш широку концептуальну рамку: біоетизацію кримінального права, де ключовими координатами стають людська гідність, автономія та вразливість, що поширюються і на сферу обігу та використання біоматеріалу. Обидва підходи демонструють відхід від класичного речово-правового мислення та прагнення сформулювати нову аксіологію кримінально-правової охорони.

Водночас зазначені концепції містять внутрішню методологічну напругу, пов'язану з ризиком онтологізації людського ембріона як об'єкта права. У першому випадку це проявляється у наближенні ембріона до статусу суб'єкта життя, що може породжувати колізії з правами та автономією інших учасників репродуктивних правовідносин. У другому, – у потенційному розширенні категорій гідності та автономії до меж, де вони починають функціонувати як універсальні, але недостатньо визначені критерії криміналізації. Така онтологізація може ускладнювати нормативну визначеність і передбачуваність правового регулювання, тоді як сучасне право потребує функціональної моделі, здатної гнучко реагувати на складні біомедичні практики, забезпечуючи баланс інтересів без абсолютизації природи об'єкта охорони.

3. Генетичний матеріал, договори ДРТ і постмортальна репродукція: цивільно-правовий вимір.

Для розуміння повноти правового регулювання суттєве значення мають

цивільно-правові позиції, сформульовані у збірнику «Приватне право в сфері охорони здоров'я: виклики та перспективи» (Київські правові читання, 2020) [16; 20].

А. Головашук аналізує договори у сфері надання допоміжних репродуктивних технологій і констатує суттєву прогалину: зі змісту ч. 7 ст. 281 ЦК України можна визначити, що ДРТ можуть застосовуватись в Україні виключно як лікувальні програми за медичними показаннями, тоді як застосування репродуктивних технологій за соціальними показаннями законодавством не передбачено. Відсутній і спеціальний закон, який визначав би істотні умови договорів між пацієнтами та клінікою ДРТ, зокрема умови зберігання ембріонів, порядок розпорядження ними у разі смерті одного з партнерів та відповідальність сторін [10]. Справа Кузьменків унаочнила цю договірну лакуну: клініка не мала жодного законодавчого підґрунтя для регулювання ситуації *post mortem*.

М. Заболотна розглядає генетичний матеріал як особливий об'єкт репродуктивних правовідносин і обґрунтовує позицію, згідно з якою людські ембріони належать до особливих суб'єктів (або, щонайменше, квазі-суб'єктів) репродуктивних правовідносин. У її концепції ембріон є організмом, що містить гени обох батьків, а відтак є якісно відмінним від звичайного генетичного матеріалу (гамет). Ця відмінність принципова: розпорядження ембріонами торкається генетичної ідентичності обох партнерів одночасно, що й породжує необхідність двосторонньої, а не односторонньої згоди. Заболотна також наголошує на потребі формування у законодавстві гарантій охорони живих неімплантованих ембріонів з метою імплементації ст. 18 Конвенції Ов'єдо зокрема, щодо заборони ембріонального клонування та отримання ембріональних стовбурових клітин з живих ембріонів [14].

К. Москаленко системно аналізує прогалини українського законодавства у сфері постмортальної репродукції. На її думку, постмортальна репродукція є етичною лише за кумулятивного дотримання трьох умов,

ПРАВА ЛЮДИНИ

сформульованих, зокрема, у рекомендаціях ESHRE: (1) померла особа надала письмову прижиттєву згоду на використання гамет чи ембріонів після смерті; (2) партнер отримав необхідну інформацію перед прийняттям рішення; (3) перед зачаттям дитини повинен пройти не менше 1 року після смерті другого з партнерів. Чинне законодавство України жодної з цих умов не закріплює. Показово, що закон 2024 р. про забезпечення права військовослужбовців на біологічне батьківство, покладений в основу рішення суду першої інстанції у справі Кузьменків, врегулював лише порядок поводження з репродуктивними клітинами, однак не вирішував питання зберігання та подальшого розпорядження зиготами й ембріонами тобто містив саме ту прогалину, яку суддя заповнив аналогією майнового права [17-18].

Таким чином, як у межах цивільно-правового підходу (А. Головащук, М. Заболотна, К. Москаленко), так і в кримінально-правовій доктрині (А. Мустафаєва, Я. Триньова) простежується спільне усвідомлення структурної невизначеності правового статусу людського ембріона. Він не вкладається у класичні категорії ані об'єкта майнових прав, ані суб'єкта права, що породжує своєрідний «нормативний вакуум». У цивільному праві це проявляється у спробах кваліфікувати ембріон як особливий різновид речі або об'єкта прав інтелектуального чи договірної обігу, тоді як у кримінальному праві у тенденції наближення його до об'єкта охорони життя.

Утім, заповнення цього вакууму здебільшого здійснюється шляхом аналогій, які мають евристичну, але не нормативно стабільну природу. Використання речово-правових конструкцій щодо біоматеріалу або, навпаки, екстраполяція категорій охорони життя на ембріон призводять до концептуальних зсувів: у першому випадку до надмірної «об'єктивації» ембріона, у другому до його передчасної «суб'єктивації». Такі підходи не лише не усувають правову невизначеність, а й поглиблюють її, створюючи конкуренцію нормативних логік.

У цьому контексті проблема набуває системного характеру, оскільки йдеться не про окрему прогалину, а про невідповідність між традиційними правовими категоріями та новітніми біомедичними практиками. Подолання цієї колізії вимагає відмови від механічного перенесення існуючих моделей і переходу до функціонального підходу, в якому визначальним є не «природа» ембріона як така, а ті правові інтереси та цінності, які потребують захисту: передусім репродуктивна автономія, людська гідність і правова визначеність.

4. Міжнародно-правовий вимір: особливий статус ембріона.

Особливий статус ембріона виводиться не з одного «спеціального» договору, а з низки міжнародних і регіональних актів, які поєднують захист гідності людини, обмеження біомедичних практик та регулювання генетичних технологій.

На рівні універсальних актів ключову роль відіграє Загальна декларація про геном людини та права людини ЮНЕСКО 1997 р., яка прямо пов'язує біомедичні практики з категорією людської гідності та забороняє дії, що їй суперечать [7]. Стаття 11 встановлює недопустимість репродуктивного клонування людини саме з огляду на гідність, а не на «майнову» природу біоматеріалу. Директива 98/44/ЄС про правову охорону біотехнологічних винаходів забороняє патентування використання людських ембріонів для промислових або комерційних цілей, також посиляючись на людську гідність як межу допустимих біотехнологічних операцій [2]. Загальна декларація прав людини (ст. 3), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 6) і Конвенція про права дитини (ст. 6) закріплюють право кожного на життя та обов'язок держави його охороняти; хоч ці акти прямо не визначають статус ембріона, у доктрині вони використовуються як рамка для обґрунтування того, що ембріон «заслужує на повагу» і має певний, але не абсолютний, правовий захист [1].

На регіональному рівні головним рамковим документом є Конвенція Ради Європи

ПРАВА ЛЮДИНИ

про права людини і біомедицину (Конвенція Ов'єдо, 1997). Стаття 18 забороняє створення ембріонів людини виключно для дослідницьких цілей і обмежує дослідження на ембріонах *in vitro*. Потреба імплементації ст. 18 Ов'єдо є одним із ключових аргументів і в позиції Заболотної, і в концепції Мустафєвої, і в реформаторських пропозиціях зміни доктрини [1]. Тим самим Конвенція фіксує, що навіть ембріон, який ще не визнається «особою» в сенсі правосуб'єктності, не може бути вільним об'єктом наукового використання його особливий статус впливає з людської гідності та необхідності моральних обмежень.

На підставі зазначених міжнародних актів і практики їх тлумачення у європейській правовій думці поступово склався відносно стійкий консенсус щодо особливого статусу ембріона людини. Він не визнається повноцінним суб'єктом права у класичному розумінні, однак не може розглядатися і як звичайний об'єкт правовідносин. Така «проміжна» конструкція дозволяє кваліфікувати ембріон як біологічну форму людського життя, що перебуває під особливим правовим захистом, з огляду на його потенціал розвитку та зв'язок із людською природою.

Ключовим концептуальним інструментом у цьому підході виступає категорія людської гідності, яка функціонує як над-позитивний орієнтир правового регулювання. Саме апеляція до гідності, а не до наділення ембріона суб'єктивними правами, дає змогу обґрунтувати підвищений, але обмежений рівень охорони без порушення балансу інтересів інших осіб. Така модель уникає як крайнощів повної «об'єктивації», так і передчасної «персоніфікації» ембріона, формуючи підґрунтя для більш гнучкого та функціонально орієнтованого правового регулювання.

5. Практика ЄСПЛ: від «особи» до «вузла» реалізації прав.

Практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) підтверджує обережність щодо прямої інтеграції ембріона в категорію «життя» у кримінальному сенсі.

У справі *Vo v. France* Суд підкреслив, що у питаннях початку життя існує широкий простір розсуду держав (*margin of appreciation*), але потенційна можливість розвитку ембріона в людину і пов'язана з цим гідність зумовлюють необхідність особливого підходу до його охорони. При цьому Суд послідовно уникає прямого визнання ембріона «особою» для цілей статті 2 ЄКПЛ (право на життя), натомість говорить про те, що ембріон є організмом, який «заслужує на повагу» [9].

У справі *Evans v. United Kingdom* Суд підтвердив, що ембріони *in vitro* не є «особами», захищеними статтею 2 Конвенції, а центральним об'єктом охорони є репродуктивна автономія сторін, яка реалізується через згоду кожного з генетичних батьків. Закон, що встановлює «жорстке правило» про необхідність згоди обох, був визнаний таким, що не порушує ні статтю 2, ні статтю 8, ні статтю 14 саме через баланс індивідуальної автономії й *margin of appreciation* держави [3]. Ця логіка прямо резонує зі справою Кузьменків: відсутність прижиттєвої чіткої згоди Олександра Кузьменка на використання ембріонів батьками *post mortem* мала б бути визначальним критерієм так само, як акцентує Москаленко, посилаючись на рекомендації ESHRE про обов'язковість письмової прижиттєвої згоди.

У справі *Parrillo v. Italy* Суд, аналізуючи заборону донорства неімплантованих ембріонів у наукових дослідженнях, визнав, що ембріони *in vitro* становлять частину приватного життя заявниці як носія генетичної ідентичності, а отже, сфера їх правового режиму підпадає під дію статті 8 [6]. Цей висновок узгоджується з позицією Заболотної: генетичний матеріал, а тим більше ембріон, що містить гени обох батьків, є нерозривно пов'язаним з ідентичністю конкретних осіб і тому не може бути предметом вільного майнового обігу.

Таким чином, ЄСПЛ послідовно кваліфікує ембріони *in vitro* як об'єкти, невід'ємно пов'язані з приватним життям та генетичною ідентичністю заявників, що підпадають під сферу дії статті 8 Конвенції саме як елемент їхньої особистості, а не як «майно» у сенсі статті 1

ПРАВА ЛЮДИНИ

Першого протоколу. Такий підхід дозволяє Суду обґрунтувати застосовність гарантій поваги до приватного життя через категорії гідності й автономії, визнаючи, що ембріони містять генетичну інформацію конкретної особи та пов'язані з її життєвими планами, репродуктивними виборами і моральними переконаннями. Водночас Суд прямо відмовляється трактувати людські ембріони як об'єкти права власності, наголошуючи, що вони не можуть бути зведені до «володіння» у майново-правовому сенсі.

У цьому світлі логіка ЄСПЛ виразно контрастує з підходом суду першої інстанції у справі Кузьменків, який прирівняв кріоконсервовані ембріони до елементу спадщини та фактично визнав їх об'єктами спадкових майнових прав. Таке рішення відтворює застарілу майново-правову парадигму і ігнорує усталений європейський стандарт, згідно з яким правове ставлення до ембріона має будуватися на повазі до людської гідності та репродуктивної автономії, а не на конструкціях речового права. У результаті національна практика в цій справі виявляється несумісною з сучасними доктринальними та судовими підходами Ради Європи, оскільки підміняє біоетично орієнтований режим охорони ембріона схемою «успадкування біоматеріалу» як звичайного активу спадкової маси.

6. Порівняльні моделі: Німеччина, Франція та «режимна» охорона.

Порівняльний аналіз кримінального законодавства та судової практики провідних європейських держав демонструє виважене небажання ототожнювати ембріон із «життям» у тому самому розумінні, в якому охороняється народжена людина як об'єкт злочинів проти життя. У більшості юрисдикцій ембріон розглядається як об'єкт підвищеної біоетичної та правової охорони, однак законодавець утримується від прямого включення його до системи складів злочинів проти життя, віддаючи перевагу спеціальним складам правопорушень або адміністративним заборонам щодо маніпуляцій з ембріонами.

Така обережність зумовлена усвідомленням того, що повна кримінально-правова

«персоніфікація» ембріона призвела б до глобальних колізій із репродуктивною автономією, правами пацієнтів та свободою наукових досліджень, а також до радикальної ревізії вже усталених балансів у сфері абортів, ДРТ та ембріональних досліджень. Замість цього європейські системи тяжіють до функціонального підходу: ембріон не ототожнюється з «життям людини» у класичному кримінально-правовому сенсі, але отримує спеціальний режим захисту, побудований на категоріях гідності, недоторканності біологічного матеріалу та відповідальності за його неправомірне використання.

Німецький Embryonenschutzgesetz (Закон про захист ембріонів) не включає ембріон до системи злочинів проти життя, натомість запроваджує спеціальне кримінальне законодавство, яке охороняє ембріон від «неправильного використання репродуктивних технологій». Закон забороняє створення ембріонів для інших цілей, ніж настання вагітності, встановлює кримінальну відповідальність за певні форми маніпуляцій і клонування тобто будує охорону навколо заборонених практик і режиму обігу [4]. Цей підхід кореспондує з позицією Головашук: регулювання договорів ДРТ і забезпечення заборони певних практик з ембріонами є нерозривно пов'язаними завданнями [4; 5].

Французька модель, поєднуючи біоетичні закони з положеннями Code pénal, виходить із «особливого статусу» ембріона, але системно криміналізує порушення режиму досліджень, ДРТ та клонування, утримуючись від повної персоніфікації ембріона. Щодо постмортальної репродукції Франція зайняла чітку позицію: прижиттєва згода донора є обов'язковою умовою будь-якого post mortem використання репродуктивного матеріалу саме той стандарт, впровадження якого в Україні наполегливо обстоює К. Москаленко [5; 8; 9; 18; 19].

В Україні законопроект № 13638 «Про застосування допоміжних репродуктивних технологій», схвалений Кабінетом Міністрів, хоча й не проголошує ембріон «особою», де-факто конструює особливий режим його

обігу: визначає правила культивування ембріонів *in vitro* виключно з лікувальною метою та за письмовою згодою учасників; вводить суворі обмеження на донорство ембріонів (фактично забороняючи ембріодонацію та передбачаючи утилізацію невикористаних ембріонів); регулює зберігання, кріоконсервацію та використання замороженого репродуктивного матеріалу. Водночас законопроект не вирішує питання постмортального розпорядження ембріонами, залишаючи прогалину, яку зафіксувала справа Кузьменків [13].

7. Від онтологічної до функціональної парадигми: теоретичне обґрунтування.

У світлі зазначеної порівняльно-правової та міжнародної рамки концепція А. Мустафаєвої [19] у своїх найсильніших елементах потребує трансформації з онтологічної у функціональну.

Ключова теоретична відмінність між двома парадигмами полягає у такому. Онтологічна парадигма відповідає на запитання: «що таке ембріон?» і намагається встановити момент, з якого він набуває кримінально-правово значущої природи. Функціональна парадигма відповідає на інше запитання: «які відносини довкола ембріона потребують охорони?» і зосереджується на захисті прав і гідності конкретних осіб.

Функціональна модель передбачає такі концептуальні трансформації.

По-перше, диференційований підхід до стадій розвитку ембріона, розроблений А. Мустафаєвою, варто зберегти, але використати не для визначення моменту «початку кримінально-правового життя», а для градації режимів охорони репродуктивного біоматеріалу з різним рівнем потенційної гідності та ризиків [19].

По-друге, концепція «незаконного поводження з ембріоном» може стати конструктивним ядром окремого, автономного блоку кримінально-правової охорони, подібно до вже усталених масивів норм про незаконне поводження зі зброєю, людськими органами чи іншими особливими об'єктами. Ідеться не про механічне розширення складів злочинів

проти життя, а про запровадження самостійної групи складів, що фокусуються на недозволених маніпуляціях з ембріонами та репродуктивним біоматеріалом: створення, зберігання, перенесення, знищення, використання всупереч волі донорів чи поза встановленими етичними та правовими рамками. Такий підхід дозволяє адресувати специфічні ризики біомедичних практик, не руйнуючи базову систематику злочинів проти життя і здоров'я людини.

По-третє, у межах цієї моделі ембріон та ширше репродуктивний біоматеріал пропонується розуміти як особливий, *sui generis* об'єкт, який не зводиться ані до «людини», ані до «речі» у традиційно-правовому сенсі. Його доцільно описувати як «репродуктивний біоматеріал із потенціалом людського життя», правовий режим якого ґрунтується на трьох ключових характеристиках:

- по-перше, обмеженій оборотоздатності (допустимість обігу лише в чітко окреслених цілях та формах);

- по-друге, похідності від волі конкретних осіб (донорів, носіїв генетичного матеріалу, потенційних батьків);

- по-третє, підвищеному стандарту захисту гідності, що впливає з поваги до неї як надпозитивної цінності.

Саме поєднання цих параметрів відрізняє репродуктивний біоматеріал від звичайних об'єктів цивільного обігу та дозволяє вибудувати для нього спеціальний кримінально-правовий режим, зорієнтований на захист автономії, гідності та правової визначеності у сфері репродукції.

Така модель узгоджується також з доктриною Я.Триньової щодо балансу публічних і приватних інтересів: так само як у трансплантології вона обстоює модель, що апелює до свідомого волевиявлення особи, а не до автоматичного державного рішення, у сфері репродуктивного біоматеріалу центральним має бути прижиттєве волевиявлення генетичних батьків, а не майнові претензії третіх осіб [22-23].

Резолюція конференції 2020 р. прямо рекомендувала Верховній Раді розробити

ПРАВА ЛЮДИНИ

і прийняти закон щодо ДРТ та розширити обсяг права на донорство у контексті регулювання відносин щодо донорства ембріонів тобто доктринальна спільнота уже тоді формулювала потребу у функціональному регулюванні [20]

8. Напрями нормопроєктування: системна відповідь на виклики справи Кузьменків.

Запропонована функціональна парадигма передбачає принципову інверсію мустафавської конструкції: у центрі охорони перебуває не ембріон «як рання форма людини», а конкретна людина (донор, потенційний батько чи мати), чия гідність, автономія та репродуктивна свобода можуть бути порушені через маніпуляції з ембріоном. Інакше кажучи, ембріон розглядається як канал можливого втручання в сферу приватного життя та генетичної ідентичності, а не як самодостатній «носіє прав», що потребує абсолютизації свого онтологічного статусу. Така інверсія дозволяє уникнути як майнової редукції ембріона, так і надмірної «персоніфікації», зосереджуючи регулятивний фокус на захисті інтересів реальних носіїв прав.

Це, своєю чергою, зумовлює конкретні напрями вдосконалення законодавства України: від системної кодифікації репродуктивних прав і процедур розпорядження репродуктивним біоматеріалом до запровадження спеціальних складів «незаконного поводження з ембріоном» та суміжних деліктів, побудованих саме на посяганні на гідність, автономію та інформовану згоду осіб.

У межах такої моделі необхідним стає чітке розмежування між допустимими медичними практиками, договірними режимами та криміналізованими формами втручання, що враховують як європейські стандарти, так і національний контекст використання допоміжних репродуктивних технологій [15].

По-перше, доцільно виокремити автономний блок норм у Кримінальному кодексі щодо «репродуктивного біоматеріалу», який включатиме, зокрема, склади про незаконне використання репродуктивного біоматеріалу (ембріонів, гамет) без належної згоди або з

її перевищенням, із кваліфікованим видом для посмертної репродукції без попереднього, чіткого волевиявлення особи. Такий підхід прямо корелює з логікою *Evans v. United Kingdom* та з позицією К. Москаленко щодо умов ESHRE, де вирішальним критерієм стає наявність і збереження прижиттєвої згоди обох генетичних батьків [18].

По-друге, потрібна криміналізація незаконного розпорядження ембріонами й порушення встановленого режиму їх зберігання, передачі та використання із чітким акцентом на спеціальному суб'єкті (медичні працівники, біотехнологічні установи) та заборону редукції ембріона до «майна», аби не відкривати шлях до товаризації людського відтворення. Договірна лакуна, виявлена А. Головащук, має бути закрита саме на рівні спеціального законодавства: договір ДРТ повинен у якості істотної умови містити положення про долю ембріонів у разі смерті одного з партнерів та заборону їх передачі третім особам без попередньої письмової згоди [10].

По-третє, доцільно передбачити склади, що охоплюють репродуктивний примус, тобто психічний чи інституційний тиск, спрямований на нав'язування особі небажаних репродуктивних рішень. У кейсі Кузьменків такий тиск проявився у формі морального та сімейного тиску на вдову з боку свекрів, які наполягали, щоб жінка померлого не зволікала із процедурою запліднення [11]. Цей вид тиску не вписується у традиційні моделі насильства, але зачіпає ядро автономії, захищеної як на конституційному рівні, так і за статтею 8 ЄКПЛ.

По-четверте, криміналізація клонування й певних форм маніпуляцій із ембріонами має базуватися на окремих, чітко сформульованих цінностях: збереженні унікальності геному, недопустимості інструменталізації людини, захисті гідності як антропологічної константи. Це цілком узгоджується з духом Конвенції Ов'єдо, позицією М. Заболотної щодо потреби імплементації ст. 18 Ов'єдо та з тим, як ЄСПЛ використовує її у біоетичних справах [14].

Нарешті, у сфері трансплантації та ширше

ПРАВА ЛЮДИНИ

управління біологічним матеріалом людини висновок Я. Триньової про необхідність «широкої ідеологічної роботи» з населенням й формування престижу свідомого донорства є системним доповненням до нормативних змін. Найдосконаліший закон залишається мертвою буквою без супровідної просвітницької програми, яка формує суспільне розуміння цінності репродуктивної автономії та відповідальності генетичного батьківства [21].

9. Висновки.

Справа Кузьменків, доктринальні концепції А. Мустафаєвої та Я. Триньової, а також цивільно-правові підходи А. Головащук, М. Заболотної й К. Москаленко, висвітлюючи різні сегменти правового режиму ембріона, у сукупності демонструють спільну тенденцію виходу за межі традиційної майнової та онтологічно орієнтованої парадигми. Вони по-різному фіксують одну й ту саму аномалію: ембріон *in vitro* не вкладається ні в категорію «речі», ні в категорію «повноцінної людини», а спроби заповнити цю прогалину через аналогії з речовим правом або правом на життя призводять до концептуальних і практичних перекосів як у цивільному, так і в кримінальному праві. На цьому тлі саме справа Кузьменків стає ілюстративним маркером меж допустимості майнової логіки: судове прирівняння ембріонів до спадкового майна демонструє кризовий характер старих моделей і прискорює пошук нових, функціонально орієнтованих рішень.

Європейська практика, зокрема підхід ЄСПЛ до ембріонів як до об'єктів, пов'язаних із приватним життям і генетичною ідентичністю, підсилює цю внутрішню доктринальну еволюцію, задаючи зовнішній нормативний вектор для українського права. У підсумку зазначені джерела разом окреслюють траєкторію переходу від онтологічної парадигми, що шукає «правильну» онтологічну відповідь на питання «хто/що є ембріон», до функціональної парадигми, зосередженої на тому, чий інтереси, яку саме автономію та яку конфігурацію гідності слід захищати через регулювання обігу ембріона та репродуктивного

біоматеріалу загалом. У цій новій оптиці ембріон постає не як самодостатній носій правового статусу, а як особливий репродуктивний біоматеріал із потенціалом людського життя, навколо якого вибудовується комплексний режим охорони гідності, що інтегрує цивільно-правові, кримінально-правові та біоетичні виміри.

Рішення суду першої інстанції у справі Кузьменків продемонструвало небезпеку редукції ембріона до майнової категорії: така логіка відкриває шлях до потенційної інкорпорації ембріонів у сферу злочинів проти власності, водночас ігноруючи інкорпоровану в них людську гідність. Це є несумісним із сучасними європейськими стандартами та суперечить тим принципам, які Я. Триньова описує як «культивування почуття альтруїзму і соціальної відповідальності», а не «егоїзму», закоріненого в майновому підході до тіла людини.

Онтологічна модель А. Мустафаєвої, при всій її методологічній цінності, ризикує делегувати рішення про початок «кримінально-правового життя» ембріології, а не праву. Функціональна парадигма, що її пропонує ця стаття, виходить із протилежного принципу порівняно з онтологічними моделями: у центрі регулювання мають перебувати репродуктивна автономія, людська гідність і приватне життя конкретних осіб, а не «правильна» метафізична кваліфікація ембріона [24]. У такій оптиці ембріон постає передусім як вузол реалізації та потенційного порушення цих прав – матеріальний носій генетичної інформації та репродуктивних планів конкретних людей, через маніпуляції з яким може відбуватися втручання у їхню свободу репродуктивного вибору, тілесну недоторканність і життєві стратегії.

Відповідно кримінальне і цивільне право покликані не «захищати ембріон як ранню форму людського життя» у відриві від носіїв прав, а забезпечувати режим, за якого жодні дії з ембріоном чи іншим репродуктивним біоматеріалом не можуть здійснюватися всупереч гідності, автономії та поінформованій згоді зацікавлених осіб.

ПРАВА ЛЮДИНИ

Це означає переорієнтацію законодавства з пошуку онтологічного статусу ембріона на розбудову чітких, процедурно й аксіологічно визначених гарантій захисту репродуктивних прав, у межах яких ембріон є точкою перетину приватних і публічних інтересів, а не самодостатнім «носієм» кримінально-правової чи цивільно-правової цінності.

Запропонована модель охорони ембріона *suī generis* як «репродуктивного біоматеріалу з потенціалом людського життя» узгоджується з практикою ЄСПЛ (*Evans v. United Kingdom*, *Parrillo v. Italy*, *Vo v. France*), підходом *Embryonenschutzgesetz* і французького біоетичного законодавства, а також із духом Конвенції Ов'єдо та Декларації ЮНЕСКО про геном людини [1; 2; 4; 5; 7; 8].

У нормопроектному вимірі ця функціональна парадигма передбачає формування автономного блоку норм Кримінального кодексу України, спрямованих спеціально на охорону репродуктивного біоматеріалу, включно з ембріонами, гаметами та іншими формами генетичного матеріалу. Йдеться про запровадження окремих складів злочинів, що охоплюють незаконне створення, зберігання, використання, знищення чи передачу такого біоматеріалу всупереч волі особи або без належних етичних і правових гарантій, із чітким відмежуванням від як злочинів проти життя, так і від посягань на майно. Системотвірним принципом у сфері постмортальної репродукції має стати обов'язковість прижиттєвої письмової згоди особи на використання

її репродуктивних клітин чи ембріонів після смерті, що узгоджується з сучасними міжнародними етичними рекомендаціями та останніми законодавчими ініціативами щодо біоматеріалу загиблих військовослужбовців.

Паралельно пропонується законодавчо закріпити заборону редукції ембріона до об'єкта майна, виключивши можливість його кваліфікації як елемента спадщини чи звичайного активу цивільного обігу, та запровадити криміналізацію різних форм репродуктивного примусу, включно з примусовою вагітністю, примусовим використанням ДРТ чи нав'язуванням рішень щодо використання репродуктивного біоматеріалу. Необхідним доповненням є унормування чітких договірних умов у сфері допоміжних репродуктивних технологій: фіксація волевиявлення сторін щодо долі ембріонів у разі смерті, розірвання стосунків чи зміни життєвих обставин, детальний порядок інформованої згоди та межі допустимих маніпуляцій із біоматеріалом, що унеможливило б повторення ситуацій на кшталт справи Кузьменків.

У цій інверсії від «що таке ембріон» до «які відносини довкола ембріона потребують охорони» і полягає шанс побудувати внутрішньо несуперечливу систему правової охорони в сфері біомедичних технологій [12; 13; 16; 24], яка не редукує ембріон до майна, але й не розмиває категорію «життя» настільки, щоб більше не відрізнити народжену людину від кріоконсервованої репродуктивної можливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine (Oviedo Convention). – Council of Europe. – ETS No. 164, 04.04.1997. – Режим доступу: <coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/164> .
2. Directive 98/44/EC of the European Parliament and of the Council of 6 July 1998 on the legal protection of biotechnological inventions // Official Journal of the European Communities. – 1998. – L 213. – P. 13-21. – Режим доступу: eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31998L0044.
3. *Evans v. the United Kingdom* [GC], no. 6339/05, judgment of 10 April 2007 // European Court of Human Rights. – Режим доступу: hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-79846.
4. Gesetz zum Schutz von Embryonen (Embryonenschutzgesetz – ESchG) vom 13. Dezember 1990 (BGBl. I S. 2746), zuletzt geändert durch Artikel 15 des Gesetzes vom 4. November 2016

(BGBl. I S. 2460) // Bundesministerium für Gesundheit. – Офіц. англ. переклад: Act for the Protection of Embryos (Embryo Protection Act). Режим доступу: bundesgesundheitsministerium.de/fileadmin/Dateien/3_Downloads/Gesetze_und_Verordnungen/GuV/E/ESchG_EN_Fassung_Stand_10Dez2014_01.pdf.

5. Moutel G., et al. Embryo as a specific legal status: European approaches // International Journal of Constitutional Law. – 2008. – Vol. 6, No. 2. – P. 317-342. – Режим доступу: academic.oup.com/icon/article/6/2/317/737023.

6. Parrillo v. Italy [GC], no. 46470/11, judgment of 27 August 2015 // European Court of Human Rights. – Режим доступу (HTML): hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157263; (PDF): hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-5156393-6373024.

7. Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights. – UNESCO, 11.11.1997. – Режим доступу: unesco.org/en/legal-affairs/universal-declaration-human-genome-and-human-rights.

8. Vayena E., Geneviève L. D. Ethical and legal considerations for human embryo research // Journal article. – 2022. – Доступ через PubMed Central. Режим доступу: pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9844473/.

9. Vo v. France [GC], no. 53924/00, judgment of 8 July 2004 // European Court of Human Rights. Режим доступу: hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61887.

10. Головащук А. П. Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій // Часопис Київського університету права. – 2013. № 2. Київ, 2013. Режим доступу: er.knuctd.edu.ua/bitstream/123456789/1932/1/20160624_401.pdf.

11. Дніпровський апеляційний суд закрив справу щодо ембріонів Кузьменків // Грати. – 2025. – Публікація у Facebook. – Режим доступу: facebook.com/graty.me/posts/pfbid02xD98de3uj4kWyddY9wdR4Q4jd26xZrxp8mpVWhT8T72XR2gNR28h1PCyaxkqMq7l.

12. Дубчак Л. Правовий статус ембріона: законодавчі прогалини та етичні виклики // LIGA.net. – 13.10.2025. – Режим доступу: blog.liga.net/user/ldubchak/article/58010.

13. Законопроект № 13638 «Про застосування допоміжних репродуктивних технологій»: проект Закону України / Кабінет Міністрів України. 2024. Режим доступу (текст проекту): itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57179.

14. Заболотна М. Р. Генетичний матеріал як об'єкт репродуктивних правовідносин // Приватне право в сфері охорони здоров'я: виклики та перспективи: зб. наук. праць / ред. Р. А. Майданик. К.: ЛОБФ «Медицина і право», 2020. С. 89-93.

15. Застосування допоміжних репродуктивних технологій: суддя ВС розповіла про сучасні підходи в судовій практиці – 5 листопада 2025, 12:04 : доповідь, огляди практики // Верховний Суд. – Режим доступу: supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1910149/.

16. Майданик Р. А. (ред.). Резолюція учасників онлайн заходу «Приватне право в сфері охорони здоров'я: виклики та перспективи» (Київські правові читання, 17 вересня 2020 р.) // Приватне право в сфері охорони здоров'я: виклики та перспективи : зб. наук. праць. К. : ЛОБФ «Медицина і право», 2020. С. 5-10.

17. Москаленко К. В. Постмортальна репродукція: окремі прогалини українського законодавства // Приватне право в сфері охорони здоров'я: виклики та перспективи : зб. наук. праць / ред. Р. А. Майданик. К.: ЛОБФ «Медицина і право», 2020. С. 172-174.

18. Москаленко К. В. Постмортальна репродукція по-українськи: аналізуємо «білі плями» в законодавстві // Українська правда. Життя. Жовтень 2025. Режим доступу: life.ppravda.com.ua/columns/postmortalna-reprodukcija-po-ukrajinski-analizuyemo-bili-plyami-v-zakonodavstvi-311003/.

19. Мустафаєва А. І. Кримінально-правова охорона життя людського ембріона : дис. ... д-ра філософії з галузі знань 08 «Право», спец. 081 «Право». – Одеса : Національний університет

ПРАВА ЛЮДИНИ

«Одеська юридична академія», 2025. – Режим доступу: dspace.onua.edu.ua/bitstreams/b4eeea2f4-a79f-452e-b69e-7c8e4978e322/download.

20. Приватне право в сфері охорони здоров'я: виклики та перспективи : зб. наук. праць / ред. Р. А. Майданик. – К. : ЛОБФ «Медицина і право», 2020. – 296 с.

21. Триньова Я. О. Дотримання розумного балансу публічних та приватних інтересів у сфері встановлення правового забезпечення розпоряджання своїм органом матеріалом після смерті // Приватне право в сфері охорони здоров'я: виклики та перспективи : зб. наук. праць / ред. Р. А. Майданик. К. : ЛОБФ «Медицина і право», 2020. С. 243-248.

22. Триньова Я. О. Теоретичні засади та практика реалізації принципів біоетики в кримінальному праві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. К.: Національна академія внутрішніх справ, 2021. Режим доступу: elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dfdf021c-5e3d-4ea0-b05d-1f0aba6bede1/content.

23. Центральний районний суд м. Дніпра. Рішення від 8 вересня 2025 р. у справі за позовом Т. та В. Кузьменків до А. Кузьменко (справа щодо ембріонів Кузьменків) / суддя С. Єдаменко // Рішення № 130344534, 08.09.2025, Кіровський районний суд м. Дніпропетровська. – Режим доступу: youcontrol.com.ua/catalog/court-document/130344534/.

24. Шишко І. М. Правовий статус ембріону людини та його вплив на правове регулювання суспільних відносин // Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2025. Вип. 87, ч. 4. Режим доступу: visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/download/325721/315608 ; doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.57.

REFERENCES

1. Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine (Oviedo Convention). – Council of Europe. – ETS No. 164, 04.04.1997. – Available at: coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/164.

2. Directive 98/44/EC of the European Parliament and of the Council of 6 July 1998 on the legal protection of biotechnological inventions // Official Journal of the European Communities. – 1998. – L 213. – P. 13-21. – Available at: eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31998L0044.

3. Evans v. the United Kingdom [GC], no. 6339/05, judgment of 10 April 2007 // European Court of Human Rights. – Available at: hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79846.

4. Gesetz zum Schutz von Embryonen (Embryonenschutzgesetz – ESchG) vom 13. Dezember 1990 (BGBl. I S. 2746), zuletzt geändert durch Artikel 15 des Gesetzes vom 4. November 2016 (BGBl. I S. 2460) // Bundesministerium für Gesundheit. – Official English translation: Act for the Protection of Embryos (Embryo Protection Act). – Available at: bundesgesundheitsministerium.de/fileadmin/Dateien/3_Downloads/Gesetze_und_Verordnungen/GuV/E/ESchG_EN_Fassung_Stand_10Dez2014_01.pdf.

5. Moutel G., et al. Embryo as a specific legal status: European approaches // International Journal of Constitutional Law. – 2008. – Vol. 6, No. 2. – P. 317-342. – Available at: academic.oup.com/icon/article/6/2/317/737023.

6. Parrillo v. Italy [GC], no. 46470/11, judgment of 27 August 2015 // European Court of Human Rights. – Available at (HTML): hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157263; (PDF): hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-5156393-6373024.

7. Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights. – UNESCO, 11.11.1997. – Available at: unesco.org/en/legal-affairs/universal-declaration-human-genome-and-human-rights.

8. Vayena E., Geneviève L. D. Ethical and legal considerations for human embryo research // Journal article. – 2022. – Available via PubMed Central. – Available at: pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9844473/.

9. Vo v. France [GC], no. 53924/00, judgment of 8 July 2004 // European Court of Human Rights. – Available at: [hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61887].

10. Holovashchuk A. P. Pravove rehuliuвання dopomizhnykh reproduktyvnykh tekhnolohii [Головащук А. П. Правове регулювання допоміжних репродуктивних технологій] // Chasopys Kyivskoho universytetu prava. – 2013. – No. 2. – Kyiv, 2013. – Available at: [er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/1932/1/20160624_401.pdf].

11. Dniprovs'kyi apeliatsiynyi sud zakryv spravu shchodo embrioniv Kuz'menkiv [Дніпровський апеляційний суд закрив справу щодо ембріонів Кузьменків] // Hraty. – 2025. – Facebook post. – Available at: [facebook.com/graty.me/posts/pfbid02xD98de3yj4kWyddY9wdR4Q4jD26xZrxp8mpVWhtX8T72XR2gNR28h1PCyaxkqMq71].

12. Dubchak L. Pravovy status embriona: zakonodavchi prohalyny ta etychni vyklyky [Дубчак Л. Правовий статус ембріона: законодавчі прогалини та етичні виклики] // LIGA.net. – 13.10.2025. – Available at: [blog.liga.net/user/ldubchak/article/58010].

13. Zakonoproiekt No. 13638 «Pro zastosuvannia dopomizhnykh reproduktyvnykh tekhnolohii»: proiekt Zakonu Ukrainy / Kabinet Ministriv Ukrainy [Законопроект № 13638 «Про застосування допоміжних репродуктивних технологій»: проект Закону України / Кабінет Міністрів України]. – 2024. – Available at: [itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57179].

14. Zabolotna M. R. Henetychnyi material yak ob'iekt reproduktyvnykh pravovidnosyn [Заболотна М. Р. Генетичний матеріал як об'єкт репродуктивних правовідносин] // Pryvatne pravo v sferi okhorony zdorov'ia: vyklyky ta perspektyvy : zb. nauk. prats / ed. R. A. Maidanyk. – Kyiv : LOBF «Medytsyna i pravo», 2020. – P. 89-93.

15. Zastosuvannia dopomizhnykh reproduktyvnykh tekhnolohii: suddia VS rozpovila pro suchasni pidkhody v sudovii praktytsi – 5 lystopada 2025, 12:04 : dopovid, ohliady praktyky [Застосування допоміжних репродуктивних технологій: суддя ВС розповіла про сучасні підходи в судовій практиці – 5 листопада 2025, 12:04 : доповідь, огляди практики] // Verkhovnyi Sud. – Available at: [supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1910149/].

16. Maidanyk R. A. (red.). Rezoliutsiia uchasykiv onlain zakhodu «Pryvatne pravo v sferi okhorony zdorov'ia: vyklyky ta perspektyvy» (Kyivski pravovi chytannia, 17 veresnia 2020 r.) [Майданик Р. А. (ред.). Резолюція учасників онлайн заходу «Приватне право в сфері охорони здоров'я: виклики та перспективи» (Київські правові читання, 17 вересня 2020 р.)] // Pryvatne pravo v sferi okhorony zdorov'ia: vyklyky ta perspektyvy : zb. nauk. prats. – Kyiv : LOBF «Medytsyna i pravo», 2020. – P. 5-10.

17. Moskalenko K. V. Postmortal'na reproduktsiia: okremi prohalyny ukrains'koho zakonodavstva [Москаленко К. В. Постмортальна репродукція: окремі прогалини українського законодавства] // Pryvatne pravo v sferi okhorony zdorov'ia: vyklyky ta perspektyvy : zb. nauk. prats / ed. R. A. Maidanyk. – Kyiv : LOBF «Medytsyna i pravo», 2020. – P. 172-174.

18. Moskalenko K. V. Postmortal'na reproduktsiia po-ukrains'ky: analizuemo «bili pliami» v zakonodavstvi [Москаленко К. В. Постмортальна репродукція по-українськи: аналізуємо «білі плями» в законодавстві] // Ukrains'ka pravda. Zhyttia. – October 2025. – Available at: [life.ppravda.com.ua/columns/postmortalna-reprodukciya-po-ukrajinski-analizuyemo-bili-plyami-v-zakonodavstvi-311003/].

19. Mustafaieva A. I. Kryminal'no-pravova okhorona zhyttia liuds'koho embriona : dys. ... d-ra filosofii z haluzi znan' 08 «Pravo», spets. 081 «Pravo» [Мустафаєва А. І. Кримінально-правова охорона життя людського ембріона : дис. ... д-ра філософії з галузі знань 08 «Право», спец. 081 «Право»]. – Odesa : Natsional'nyi universytet «Odes'ka yurydychna akademiia», 2025. – Available at: [dspace.onua.edu.ua/bitstreams/b4eea2f4-a79f-452e-b69e7c8e4978e322/download].

20. Pryvatne pravo v sferi okhorony zdorov'ia: vyklyky ta perspektyvy : zb. nauk. prats / ed. R. A. Maidanyk [Приватне право в сфері охорони здоров'я: виклики та перспективи : зб. наук. праць / ред. Р. А. Майданик]. – Kyiv : LOBF «Medytsyna i pravo», 2020. – 296 p.

21. Tryn'ova Ya. O. Dotrymannia rozumnoho balansu publichnykh ta pryvatnykh interesiv u sferi vstanovlennia pravovoho zabezpechennia rozporiadzhannia swoim orhannym materialom pislia smerti [Триньова Я. О. Дотримання розумного балансу публічних та приватних інтересів у сфері встановлення правового забезпечення розпоряджання своїм органічним матеріалом після смерті] // Pryvatne pravo v sferi okhorony zdorov'ia: vyklyky ta perspektyvy : zb. nauk. prats / ed. R. A. Maidanyk. – Kyiv : LOBF «Medytsyna i pravo», 2020. – P. 243-248.

22. Tryn'ova Ya. O. Teoretychni zasady ta praktyka realizatsii pryntsypiv bioetyky v krymina'nomu pravi Ukrainy : avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk [Триньова Я. О. Теоретичні засади та практика реалізації принципів біоетики в кримінальному праві України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук]. – Kyiv : Natsional'na akademiia vnutrishnikh sprav, 2021. – Available at: [elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dfd021c-5e3d-4ea0-b05d-1f0aba6bede1/content].

23. Tsentral'nyi raionnyi sud m. Dnipra. Rishennia vid 8 veresnia 2025 r. u spravi za pozovom T. ta V. Kuz'menkiv do A. Kuz'menko (sprava shchodo embrioniv Kuz'menkiv) / suddia S. Yedamenko [Центральний районний суд м. Дніпра. Рішення від 8 вересня 2025 р. у справі за позовом Т. та В. Кузьменків до А. Кузьменко (справа щодо ембріонів Кузьменків) / суддя С. Єдаменко] // Rishennia No. 130344534, 08.09.2025, Kirovskiy raionnyi sud m. Dnipropetrovs'ka. – Available at: [youcontrol.com.ua/catalog/court-document/130344534/].

24. Shyshko I. M. Pravovy status embrionu liudyny ta yoho vplyv na pravove rehuliuвання suspil'nykh vidnosyn [Шишко І. М. Правовий статус ембріону людини та його вплив на правове регулювання суспільних відносин] // Visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriia «Pravo». – 2025. – Issue 87, Part 4. – Available at: [visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/download/325721/315608]; [doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.57].

Tuliakov V. A. The embryo as an object of criminal legal protection: from an ontological to a functional paradigm.

This article provides a comprehensive analysis of the criminal law and private law status of the human embryo in the context of rapidly developing biomedical technologies. Particular attention is paid to the impact of assisted reproductive technologies on the transformation of traditional legal approaches to defining the embryo's legal nature.

The study is grounded in the materials of the Kuzmenko case (Ukraine), as well as in contemporary doctrinal approaches in criminal law, civil law, and bioethics. It incorporates a comparative perspective by examining leading European jurisdictions and relevant regulatory models. Special emphasis is placed on doctrinal debates concerning the contractual dimension of assisted reproduction, the legal status of genetic material as a sui generis object, and the existing legal gaps in the regulation of post-mortem reproduction. These issues are analyzed through the prism of competing legal and ethical paradigms. The author argues that the traditional ontological paradigm, which treats the embryo as an independent object of legal protection, is increasingly being replaced by a functional approach.

This emerging paradigm prioritizes reproductive autonomy, human dignity, and a balanced consideration of private and public interests. Drawing on the case law of the European Court of Human Rights, German and French bioethics legislation, and relevant international legal instruments, the article proposes to conceptualize the embryo as «reproductive biomaterial with the potential for human life». It also outlines concrete directions for improving Ukrainian legislation, emphasizing coherence, legal certainty, and the effective protection of fundamental rights.

Keywords: embryo, criminal law protection, reproductive autonomy, human dignity, assisted reproductive technologies, biomaterial, post-mortem reproduction, functional paradigm, Kuzmenko case.